

Beta asszony rózsája

A XX. század hajnalán

Bárhova is költözöm, mindenhol elültetek egy rózsát. Meghozom a holmimat két sifonér nagyságú kartonkofferban, és még ki sem pihenem igazán az út fáradalmait, már magamhoz is ragadom az ásót. Ások egy könyöknyi gödröt, és belehelyezem a töves rózsát. Annak a szobának a látókörébe ültetem, amelyet már első pillantásra dolgozószobának nevezek ki, így tudom, hogy saját fedél alatt élek, nem zsarol az élet.

Azt mondják, hogy a sárga szín a betegség színe, és amikor a sárga kalapom méricskélik, megvető tekintettel szoktak erre utalni, meg a sárga szín vallási szimbolikájáról és pszichológiai jelentéseiről fecsegnek, sőt még a mágiát sem haboznak felhozni. Ilyenkor én csak egész egyszerűen ujjammal a napra mutatok, és ezzel egy időre befogom a lepénylesőjüket. Legalább addig, amíg nyugodtan el nem ültetem a rózsát. A sárga, oltott rózsát.

A Kosančić köröndnél, a földszinti házacszában, ahol Kutlik Kirilo megnyitotta az első művészeti iskolát Szerbiában, szintén otthagytam egy rózsát, azt, amelyet Rista és én a müncheni vonaton csempésztünk ide. A kézipoggyászomban volt a bambergi szülőház udvarából kiásott tő. Ez a rózsza gyorsan elvadult, a virágai kifakultak, és négy-öt szíromnyira vékonyodtak; később hallottam, hogy az új lakók rögtön a távozásunk után kivágták, és a helyére egy tuját tettek. Az átkozódókkal dacoltam, mert azért jó néhányan meggyűlöltek azt az idegent, aki a tömérdék helyi festő és szobrász mellett nyilvánosan arra vállalkozott, hogy hitelt adjon a szerb művészetnek. Engem nem bántottak, noha tudtam, hogy elhallgatnak valamit előlem, ami már régóta a nyelvük hegyén van. De előbb vagy utóbb úgyis megtudnám, a város akkor is duruzsol, ha nem hallgatják.

A Slavija közelében, a Deligradi utca felőli festőállványokkal és a pózoláshoz szükséges faládákkal berendezett műtermemnek az ablaka alatt

találtam neki egy árnyékos helyet, és közvetlenül azután, hogy Ristával megvettük Kutlik özvegyétől a Szerb rajz- és festőiskolát, ideiglenesen át-helyeztük ide, miközben Milan Kapetanović a családi házunkat építette Dorcolon. Kevélyen sárgállott a sárga század hajnalán. A levegőben pedig tényleg érezhető volt a betegség; én profetikus módon, röviden és világosan úgy neveztem: háború.

Később nagy meglepetésemre kiderült, hogy futórózsa, de ez egyáltalán nem zavart. Az ablakon keresztül egészen annak a szobának a balkon-jáig kúszott, amelybe a hitvesi ágyat és a kézikönyvtárat helyeztük, amely főleg anyanyelvemen, német nyelven írott könyvekből állt. A rózsák mint lángnyelvek nyaldosták a kerítést és a lugast, egész addig, amíg a kerekded ágai egybe nem olvadtak az arabeszkekkel és a girlandok csigavonalalaival, majd összekovácsolódtak a vassal. Aki az utcán elhaladt mellette, hitetlenkedve csodálta meg az épület ragyogó homlokzatát, ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy kifürkésze, honnan is jöhet ez a fény, pedig még a nap sem süt, és persze gyönyörködött ebben a ritka szépségben. Néha még a diákok is azzal tréfálkoztak, hogy: „Ma nincs óra, tűz ütött ki a Vukanovićék iskolájának jobb szárnyában!”

Végre befejezték a Gospodara Jevrema és a Kapetan Mišina utca sarkán épülő házunkat és az iskolát is. Épp időben, mert már kezdtem nyűgös lenni a gyakori költözésektől. Elkészítettem a két kartonbőröndöt és a rózsát; alig tudtam szétvágni és gyökerestül kivenni a vesszőt. Már akkor sejtettem, hogy nem lesz belőle semmi, de azért belecsavartam egy nedves papírba, és magammal vittem.

Amint beléptünk az udvarba, a végében rögtön kinéztem a helyét, a Dunára néző magas ablaksorú, tágas szalon hátsó bejáratával szemben. Rista és az első és a legidősebb tanítványunk, Kosta Miličević, már a bejáratnál elhatározták, hogy ez lesz a központi műterem, én pedig egy rövid bólintással beleegyeztem. Amíg ők ketten a kocsissal és néhány béressel kikapolták a temérdek holminkat, addig én a rózsámnak ástam a gödröt. Abban a hitben, hogy ismét sárga lesz, hunyorogtam a napba, amely, mintha aznap csak azért is könyörtelenül perzselt volna, rólam pedig folyt a hideg veríték, átnedvesítve az egyetlen rendelkezésemre álló ruhám is. Ugyanis a kartonkoffereket a második vagy a ki tudja, hanyadik kocsni fordultára hagyták, és mivel Miličević úr volt a fő segítő, valószínű legutoljára fognak megérkezni a bútorokkal és a lényegtelen apróságokkal együtt.

Mégsem háborogtam.

„Legfontosabbak a munkaeszközök: a festői kellékekkel teli dobozok és a festőállványok”, ismételte Kosta, aki úgy cipelte a faszerkezetet, mintha teljes valójával görnyedne alatta. Szerette a festészetet és mindent,

ami a festészettel kapcsolatos, nem mondanám, hogy az életénél is jobban, mivel az élet nem igazán izgatta. Noha az iskolánk valamennyi generációjánál idősebb volt, nem volt szívünk nem befogadni, bármikor, amikor zavarodottan, inkább éhesen mint jóllakottan, megjelent a műterem ajtajánál, és göcsörtös ujjait kérlelően az üvegre tapasztotta. Megengedtük, hogy a pelyhes állú fiatalokkal együtt fessen; úgy nézett ki, mint egy eltévedt, ámbár tapasztalt és körmönfont, Vermerre emlékeztető művész, aki mindig a szakadék szélén áll, amely magától bezáródna előtte, ha netán megcsúszna. Mert isten vigyáz a bolondokra.

Elég higgadt voltam, germánosan kimért, két lábbal a kiásott földön, annyira, hogy isten meglásson és megmentsen, de arra gondoltam, nem ártana, ha egy nagy karimájú kalapot is küldene, hogy legalább valamelyest megvédje átforrósodott fejtetóm és napperzselte vállaimat. Csak Ő tudja, hova kallódott el a két sifonér, zsúfolásig telve a holmimmal.

Nem is próbáltam megkérdezni senkitől, de ha akartam volna, akkor sem tudtam volna kitől. Rista önfeledten énekelgetett egy régi macedón dalt, amellyel egyébként Párizsban és Münchenben altatott és ébresztett engem. Már fejből tudtam. A többiek hallgattak.

„Babet, a rózsautletésnek megvan a maga ideje” – kiáltotta oda szemrehányóan az új műterem ablakából, és hangja visszhangzott, amint visszaverődött az üres falakról.

Többszörösen is feldühített. Nem szeretem, ha Babetnak hív.

„Februárban kell, hogy májusban virágozhasson” – egészítette ki fontoskodva a kocsis, észre sem véve a haragomat. Az inge ujjával törölgette izzadt homlokát és nyakát, majd együttérzően rám mosolygott.

„A rózsá választja Beta asszonyt, nem az idő” – vetett véget a bizonytalanságnak Kosta, amire nem is számítottam. Sajnálkozva nézett rám, valószínűleg elég szánalmas lehetett a látvány, ha már sikerült felkeltenem a figyelmét. Így, fedetlen fejjel, nedvesen, a naptól kábultan, és mint valami gyerek, morcosan a portól és az izzadtságtól, tartottam a kezemben a metszett gyökerű rózsát, készen álltam, hogy a földbe szúrjam, és hogy a földet körülötte jól elegyengessem teljes súlyommal ránehezkedve, amiből azért volt elég. Mindenre hasonlítottam, csak arra a művészeti szakiskolai autoritásra nem, amelyet állami támogatással sikerült otthonunkba varázsolnunk. Az iskolát és a rózsát és a tanulókat is meg tanárokat, de még magamat is.

A vízzel teli vödör sima tükrében néztem arcomat. Ugyanaz az arc, mint 1898 szeptemberében, csak akkor a gerberacsokrok virágpora maszatolt össze, amellyel a Képviselőház termét és engem is feldíszítettek. Az első kiállítás Szerbiában, ünnepélyes megnyitóval, ehhez ragaszkod-

tam, és a szervezéssel járó felelősséget magamra vállaltam. Őfelsége, Milan Obrenović is eljött, és egy csokor rózsát hozott. Sárga rózsákat. „Megtisztelő lesz számomra, ha Vukanović Beta asszony a királyi udvarban is kiállít, személyesen fogom megnyitni a kiállítást” – mondta Simeon Roksandićnak és az én Ristamnak. Az arcomat eltakartam a rózsákkal, főképp azért, mert megkíséreltem elrejtetni a könnyeimet. Így kezdődött az egész. Kiállításokkal, de megszólásokkal is. „A király földig hajolt az idegen nő előtt!” – írta másnap a belgrádi sajtó.

A sarkam erős mozdulatával mélyedést csináltam, és a vödörből a vízzel együtt a maszatos tükörképem is beleöntöttem. Két leveles ág kandikált ki az elegyengetett halomból, levettem a ruhámról az övet, és olyan szorosan összekötöttem őket, hogy olyan bokor benyomását keltették, amelyet már régen ideültettek.

A nap már az égbolt közepéig kúszott.

„Dél van” – mondtam magamban, és a sárga rózsáim mellé ültem.